

ГОВОР НА СВЕЧАНОЈ АКАДЕМИЈИ ПОВОДОМ 25. ГОДИШЊИЦЕ РЕПУБЛИЧКОГ ЗАВОДА ЗА ЗАШТИТУ КУЛТУРНО-ИСТОРИЈСКОГ И ПРИРОДНОГ НАСЉЕЂА

Бања Лука, 16. октобар 2017.

Даме и господо,
поштовани гости, драги пријатељи,

све вас најсрдачније поздрављам и захваљујем вам се што сте се одазвали нашем позиву да присуствујете и тиме увеличате ову нашу малу и скромну свечаност поводом првог значајнијег јубилеја наше службе, 25. годишњице Републичког завода за заштиту културно-историјског и природног наслеђа. Хвала вам за то.

Водитељ вечераишег програма ми је олакшао посао, јер је већ најавио и посебно поздравлио све које је требало, па ја то не морам сада чинити.

Можда није уобичајено, у оваквим приликама, да у обраћању јавности говорник већ на самом почетку свог излагања, ма коме исказује захвалност. Вечерас ћу, због повода који нас је окупио, одступити од тог неписаног правила. Почећу ријечима захвалности онима за које сматрам да им то дугујемо.

На првом мјесту то су они који су донијели одлуку о формирању нашег Завода. Хвала свим оновременим члановима Предсједништва Српске Републике Босне и Херцеговине, који су на сједници, одржаној 2. јула 1992. године, донијели Закон о министарствима и у члану 23. тог закона, међу осталим управним организацијама, тада Српске Републике Босне и Херцеговине, а касније, све до данас, Републике Српске, нормирали оснивање Републичког завода за заштиту културно-историјског и природног наслеђа. Тада, тако и тиме, постављени су темељи наше институције и од тог дана па до данас, она непрекидно траје и дјелује. Имамо, дакле, исти број година као и политичка заједница, тј. Република Српска, за чији *raison d'être* и потребе смо и основани.

Они који су тада, почетком јула 1992. године, у сред ратног кркљанца и хаоса, свакодневних разарања, рањавања, протјеривања и смрти, распада државе, рушења старог система и органа власти, а увођења нових и борбе за голо преживљавање, имали памети, снаге и храбрости да предложе формирање

једне службе, управне организације, која ће се бавити тако специфичним и софистицираним пословима као што су заштита културног и природног наслеђа, заслужују највише похвале и нашу захвалност. Они су тада имали пуну самосвијест о значају историјског, духовног и културног наслеђа за очување и учвршћење идентитета нашег народа, што се касније показало и данас показује, као важан услов и гаранција његовог опстанка, тако и визију и одговорност за заштиту природе, очување ријетких врста и другог наслеђа те провенијенције. Тиме су показали, као и они који су им у томе давали стручно-логистичку подршку и помоћ, да су разумјели и предвидјели тенденције, макар један од садржаја и праваца кретања у савременој заштити, а то су синхронизација, синергија, симбиоза, интегративност и међусобна упућеност, зарад одрживог развоја и цивилизацијског прогреса. Као што то често у историји бива, једини хонорар за дјело којим су нас задужили, и обавезали, јесте, и може бити, само наш незаборав, наше сјећање и признање да су баш они то урадили и да смо им ми, данашње генерације, захвални за то. Захвални смо и посланицима првог сазива Народне скупштине Републике Српске који су изгласали наредни закон о Заводу, такође у ратној, 1993-ој години.

Од тада па до данас, Републички завод за заштиту културно-историјског и природног наслеђа се развијао у складу са потребама и могућностима заједнице унутар које је дјеловао и којој је служио. У својој тек четвртвјековној повјесници није значајније мијењао организационе облике. Једино је промијенио сједиште. Оно је од оснивања па до 1998. године било у Палама, а од тада је у Бањој Луци, прво у Кастелу, а затим у старој згради Владе РС. Ту смо и данас. Истине ради, Завод има и двије дислоциране канцеларије: једну у Палама, а другу у Требињу. Такође, све ово вријеме Завод је дјеловао у оквиру Министарства просвјете и културе.

Разумије се, на територији која данас чини Републику Српску, заштите културно-историјског и природног наслеђа било је и прије формирања Републичког завода. Тај посао прије 1992. године обављао је Завод за заштиту културног и природног наслеђа СР Босне и Херцеговине, затим Завод за заштиту споменика културе и природе Бања Лука, који је органски урастао у Републички током ратних и првих постратних година, па Завод за заштиту споменика културе Мостар и заводи истог имена и функције из Сарајева и Тузле. Сви су они дали допринос очувању културне баштине, историјских споменика и природног наслеђа.

Послије рата и успостављања нове Босне и Херцеговине засноване на Општем оквирном споразуму о миру у Босни и Херцеговини, парафираном у Дејтону а потписаном у Паризу 14. децембра 1995. године, поред наведених субјеката, заштитом културно-историјског наслеђа баве се још и Комисија за очување националних споменика БиХ, успостављена у складу са Анексом VIII Дејтонског мировног споразума, затим Федерални завод за заштиту споменика културе и неколико кантоналних служби исте провенијенције

и намјене. Зашитом природног наслеђа, осим нашег завода и националних паркова природе, те дјелимично Федералног министарства туризма и околица, за сад се нико други темељније не бави.

Са свима њима, укључујући и Комисију БиХ за сарадњу са УНЕСКО-ом, Министарство цивилних послова БиХ, те још неколике институције и агенције са нивоа БиХ, имали смо и имамо сарадњу, мање или више редовну и успјешну, али рекао бих, попут јунака једног Кустуричиног филма, да у вези са тим „сваког дана у сваком погледу све више напредујемо“. Наравно, уз присутну и потребну конкуренцију и конкуренцију.

Као контрапункт овој чињеници и њеној евалуацији, стоји факт о комплементарној и садржински веома разноврсној и успјешној сарадњи Завода, чији јубилеј вечерас обиљежавамо, са њему сличним, сродним и блиским институцијама и службама за заштиту културне баштине, односно природног наслеђа и вриједности, из Републике Србије. Сарађивали смо и сарађујемо са бројним субјектима из те сфере, од којих ћу неке и поменути, уз извињење што многе друге нужно, због простора и времена, морам изоставити. То су: Завод за заштиту природе Србије, Покрајински завод за заштиту природе, Завод за заштиту споменика културе Србије, Покрајински завод за заштиту споменика културе Нови Сад, заводи за заштиту споменика културе из Београда, Краљева, Ваљева, Ужица, Ниша и др., затим Министарство културе и информисања Србије, па Музеј Ужица, али и Друштво конзерватора Србије, Археолошки институт САНУ, Институт за биолошка истраживања „Др Симиша Станковић“ из Београда, национални паркови и паркови природе, прије свих НП „Тара“, и низ других. Из Црне Горе, са којом је више сарадње било у ранијим периодима него данас, овдје ћемо поменути Управу за културно наслеђе из Подгорице.

Истину говорећи, сарадња је више или мање била једносмјерна. Наиме, установе и службе заштите из Србије дуго времена су углавном помагале наш Завод, како материјално-технички, тако и кадровски. Да није било њих, неке послове и пројекте далеко теже и спорије бисмо реализовали. Хвала им за то, а њихове представнике, који су вечерас са нама, молим да изразе наше захвалности пренесу у своје средине и саопште их нашим колегама и пријатељима.

Од међународних организација и институција Републички завод је највише и најчешће сарађивао са УНЕСКО-ом, Подручном канцеларијом у Сарајеву, ICOMOS-ом, Европском комисијом, Савјетом Европе, Археолошким институтом Универзитета Кембриџ, Универзитетом у Лестеру, затим са Програмом Уједињених нација за животну средину у БиХ UNEP-ом, те развојним агенцијама и хуманитарним организацијама као што су SIDA, ТИКА, GTZ, невладиним организацијама као што су Свјетска организација за заштиту природе, WWF, Међународна унија за заштиту природе IUCN, Фонд за

заштиту животне средине Њемачке EURONATUR и другима, понекад и са амбасадама неколиких држава у БиХ итд.

По природи свог посла и мисији, коју Завод има и редовно испуњава, сарађивали смо и сарађујемо, са бројним субјектима и чиниоцима из Републике Српске, од научних и образовних установа, посебно са Шумарским, Природно-математичким, Архитектонско-грађевинско-геодетским факултетом, другим управним организацијама и агенцијама Владе Републике Српске, установама за заштиту других врста културног наслеђа којима се не бави Завод, а то су музеји, архиви, библиотеке, галерије, затим и нарочито, са Српском православном црквом и осталим црквама и вјерским заједницама у Републици Српској, удружењима националних мањина, невладиним организацијама и удружењима грађана, многим општинама и градовима, њиховим надлежним службама итд. Све их не бисмо стигли набројати таман да то радимо љетни дан до подне.

Обиљежавајући двадесетпетогодишњицу, нормално је да се бар помену неколика најзначајнија достигнућа и резултати дјеловања Завода. Још у току рата, 1994. започеле су активности и до 1997. године завршени су конструктивна санација и конзерваторско-рестаураторски радови на зидном сликарству Цркве Ваведења Пресвете Богородице у Манастиру Гомионица. Потом је реконструисана црква брвнара у Палачковцима код Прњавора, а након ње и цркве брвнаре у Романовцима код Градишке, Јаворанима код Кнежева, у Товиловићима итд. 1999. године санирана је улазна кула тврђаве Кастел у Бањој Луци, затим су услиједили конструктивна санација и конзерваторско-рестаураторски радови на зидном сликарству Цркве Ваведења Пресвете Богородице Манастира Завала, те конструктивне санације црква Светог Николе у Манастиру Озрен, Светог Ђорђа у Сопотници, храма у Манастиру Добрун, као и конзерваторско-рестаураторске радове на фреско сликарству у цркви Ваведења Пресвете Богородице у Манастиру Добрићево, исто то у Цркви Светог Ђорђа у Манастиру Ловница итд. Реконструкција и ревитализација Манастира Житомислић из 2005. је, можда, један од највећих подухвата Завода.

Свој обол резултатима Завода у претходних 25 година дали су и археолози из наше куће и њихове колеге изван ње. Обављена су бројна рекогносцирања и истраживања терена, те евалуације нађених артефаката, од Жудојевића, Клобука, Седлара, Зубаца, Клепаца, Дужи, Љубиња, до амбарина у Доњем Детлаку. Ту су и велики пројекти: Палеолит Сјеверене Босне, Еврофарм, Геоархеологија подручја око ријеке Саве и њених притока, реализовани у сарадњи са европским научним и образовним установама и тимовима, и низ других.

Нису без резултата вриједних помена ни заштитари природног наслеђа. Неки од њих су: повећање броја заштићених подручја са три на 19, колико их данас има у нашој Републици, што износи 1.13% њене територије или

27.972 хектара. Тешко је процијенити шта је од свега постигнутог најзначајније, али ја бих типовао на Национални парк Дрина, у општини Сребреница, који је то постао ове године усвајањем закона о њему у Народној скупштини Републике Српске. Разумије се, сљедећа логична степеница у овој области је – Резерват биосфере Дрина. Али, то је већ изазов за будуће генерације заштитара, службе заштите и органе власти у двије околдринске државе. Као важне и успјешне послове Одјелења за заштиту природног наслеђа, треба навести бројне студије заштите, нпр. урађену студију за проглашење Парка природе Јаворина на планини Јахорини у општинама Пале и Трново, затим студије за проглашење резерватима природе Лом и Јањ, проглашење 11 пећина споменицима природе итд.

То је тек дио онога што је урађено у протеклом периоду. Томе ћемо додати још само двије чињенице. То што је Мост Мехмед паше Соколовића из Вишеграда уписан на УНЕСКО-ову Листу свјетске културне баштине и што се посљедњих година обнавља, свакако је заслуга и нашег Завода. Такође, и у прегнућу експерата и других чиниоца, из четири западнобалканске државе, укључујући и БиХ, наравно, који су допринијели упису некропола са стећцима или мраморовима на Листу културне баштине свијета прошле године, још се препознају и осјећају и капи зноја људи из овог Завода. А свој траг Завод је оставио и у неколиким активностима које се тичу уређења Спомен подручја Доња Градина.

Овај дио бесједе завршићу напоменом да је Завод, иако му то није примарна дјелатност, објавио и неколико запажених публикација. Поменућу само двије-три: Манастир Завала, Флора и вегетација Јахорине, Птице Бардаче, зборник радова Културно-историјски комплекс Детлак, Атлас народног градитељства, а има их још.

Можда би се урадило и више и боље да није било сталних отпора и препрека ономе што ради Завод, а он ради, и радио је, само оно што је прописано, што му је мисија, историјска и законска обавеза и одговорност. Са тим смо и данас суочени. На жалост, у посљедњих неколико година уредно и рапидно се умањују буџетска средства за финансирање наших активности. Ех, да кану која марка и из овогодишњег буџета на наш рачун, гдје би нам био крај. Макар бисмо овај јубилеј обиљежили на дан оснивања Завода, а не данас! Ако се и може разумјети, наравно не и оправдати, што на путу наших напора и постизања још бољих резултата стоје разни тајфуни, што би рекао чувени Шојић из Балулају, тешко нам пада сазнање да се неки отпори, опструкције и блокаде у вези са пословима заштите, било историјских и културних споменика, било природног наслеђа, зачињу у миљеима који нису далеко од институција власти, посебно на локалним нивоима.

Наравно, можда би свега тога било мање, можда бисмо брже и лакше отклањали неразумијевања и савладавали препреке, реализовали све и један програмски циљ, да је, данас и овдје, јавна свијест о заштити, и културе и

натуре, развијенија, садржајнија, на вишем нивоу одговорности, односно да је Завод имао механизме и инструменте директног проглашења објеката заштићеним, стабилније изворе и веће износе финансијских средстава, оптималну кадровску попуњеност, да је држава прописала норму и преузела потпуну бригу о добрима и вриједностима које је прогласила заштићеним. Али, тако било није, нити је сада, а слаби су изгледи да ће у тзв. догледној будућности бити значајно другачије.

Даме и господо,

упркос свему, Републички завод за заштиту културно-историјског и природног наслеђа траје и ради. Увјерен сам да ће тако бити и у будућности, јер има потребе за њим, а није лако креирати институцију која би га адекватно замијенила. Такође, иако нисам склон похвалама без покрића, увјерен сам да је Завод углавном испунио мисију и очекивања оних који су донијели одлуку о његовом оснивању, те свих осталих који су се бавили заштитарством, који су у њему радили или са њим сарађивали. Ако је циљ нашег пута био да нађемо пут до нашег циља, онда смо, чини ми се, били на правом путу. О томе ће, између осталог, а боље него ма шта друго, посвједочити и изложба фотографија и плаката о његовим активностима у прошлих 25 година, коју ћемо вечерас отворити у сусједној сали.

Чини ми се да смо тиме, колико-толико, одужили дуг прецима, али и оставили што-шта у наслеђе потомцима. То је био, и јесте, допринос Републичког завода заштити и очувању идентитета, бића и саме срчике Републике Српске и српског народа у њој. А идентитет је, поједностављено казано, оно по чему јесмо то што јесмо.

Зато, због свега овдје казаног, искрено честитам овај јубилеј свим заштитарима који су радили у Републичком заводу за заштиту културно-историјског и природног наслеђа, који сад у њему раде, који су ма кад и ма колико сарађивали са њим, јер да није било њиховог дјеловања и дјела, не би ни нас вечерас било овдје, па ни разлога за ово слово.

На крају, нешто у првом лицу јединине. Користим се овом приликом, да свима онима међу вама, и свима осталим, који ће доживјети 50. годишњицу овог Завода, већ сад ју честитам, јер, и по древном и по актуелном, не тако лијепом, српском обичају, на исту нећу бити позван.

Хвала вам за пажњу!

Слободан Наградић